

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Օտարաբարդացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Маск»

Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունւում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խաւքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Գանձակից:
Նամակ Մօսկվայից: Նամակ Ախալքալքից: Ներքին լուրեր: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Սերբիա: Թիւրքիա: Անգլիա: Արտաքին լուրեր: ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: ՀԵՌԱՅԻՆՆԵՐ: ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Փետրվարի 11-ին

Քաղաքային բժիշկ Ա. Համախիւրի տան չի-
նովեան համար ժողոված պարագաների հրդեհի
վատ տպագրութիւնը դեռ մեր հասարակութեան
մտքից չը հեռացած, ահա ամսին 6-ին, երեկոյեան
ժամը 9-ին կրկին երեսց հրդեհ մեծ փողոցում
(բաղարում): Հրդեհը սկսվել է Ատտարխանի կար-
գի սկզբի երկրորդ կողմից, այն է՝ Միք. Սար-
գսիսեանի կողմից, անցել է արհեստից Ն. Տէր-
Ներսիսեանի խանութը, այդտեղից կրակը բա-
ժանվել է երկու ճիւղ, մինը դեպի ներքե, այն է
հիւսիսային կողմը, իսկ միւսը դեպի առաջ, արեւ-
մտեան կողմը, տախտակեայ խանութի միջոցով:
Մարդը հանգիստ հոգով չէր կարողանում նայել
հրդեհին, որը անխնայ լավում էր ողորմելիների
10—20 տարւայ միջոցում քրտնջրով աշխատած
գումարը: Այդպէս են 6 կրակի, և քանդվել են 6
կրակի: Վնասը դեռ ևս մանրամասն յայտնի չէ,
բայց, ինչպէս ասում են, աւելի է քան 100,000
ռուբլ: Ի հարկէ, Գանձակի պէս մի աղքատ քա-
ղաքի համար դա մի անփոխարինելի վնաս է:
Վերջին ժամանակներում քաղաքային պոլիցիայի
թիւրքութեամբ մասնատու մարդիկ չեն եղել կր-
ակների առջև դատարկ դեմքի վրա բուսական
տախտակեայ կրակներ, տալով յօդուտ քաղաքի
մի որոշեալ գումար: Թէև իր ժամանակին չա-
տեղը բացատրելով դա վնասակարութիւնը նա-
խագրուած էին և մինչև անգամ պարտք խո-
րում նահանգապետից, որ կարգադրութիւնը չը
կատարվի, բայց իդուր է անցնում, ըստ որում
քաղաքին փող է հարկաւոր: Բացի այդ ատտար-
խանի խանութների առաջը իրար վրա դրված են
դատարկ արկղեր (հաշիկներ), թափված է խոտ,
իսկ իւրաքանչիւր խանութում վաճառվում են դիւ-
րալու նիւթեղեններ, այն է՝ նաւթ, լուցիկ (ըս-
պիշկա), ձէլ, ծծումբ, և այլն, այնպէս որ խա-
քանչիւր օր և բոլոր անշուշտ սպասելի է հրդեհը:
Արդեօք քաղաքը հոգա ռան արած մինչ այժմ այդ
մասին... ոչ երբէք: Յայտնի ոչ մի կրակի դեռ ա-
պահոված չէ կրակից, դեռ մեր քաղաքի հասարա-
կութիւնը համակարգութեան չունի ոչ հրաշք մե-
քենայի, և ոչ նրա վարչութեան մասին: Երբ հըր-
դեհը լավում էր Սարգսիսեանի և Տէր-Ներսի-
սեանի խանութները, մի խումբ բարեմիտների
վերջիններով ջուր էին կրում մօտ 30 սածէն հե-
ռաւորութեամբ մէջքի վրա աստիճանից, իսկ մի խումբ
սրկանների խաչանցի և այլ կրակներից, օգ-
նութեան պատրուակով, դուր էին կրում ապ-
րանքները, որպէս զի ազատեն հրդեհից: Աշխա-
տեցին, ազատեցին, այն, բայց մեծ մասը իրենց
աները տարան, չը նայելով որ հրդեհի և մէջքա-
նում դիզուած ապրանքների չորսը գնաւորներով
չըլծապատած էր:

Եւ կարծում եմ, եթէ հրաշք միեւնոյ և վար-
չութեան ունենալը, այդ մարդիկ այդքան չէին
վնասով: Այստեղ իսկոյն հարց կը տան ինձ, թէ
ինչ ծախսով լինի, քանի որ քաղաքը առանց նո-
րան էլ չէ կարողանում կառավարվել, չը նայելով
որ մուտքը և ծախքը համար է, ինչպէս ասում
են, մօտ 40,000 ռուբլու: Եւ կասեմ որ քաղա-
քային կառու աղքատութեան պատճառը քա-
ղաքային վ... Բնան չունենալն է: Չը նայելով,
որ շատ քաղաքային քաղաքներ արժանացել են
ինքնավարութեան իրաւունքներին, բայց Գանձա-
կը նահանգական քաղաք լինելով, դեռ չունի քա-

ղաքային ինքնավարութիւն: Այժմ հասարակու-
թիւնը չափահաս է, կարեւոր է համարում ստանալ
իր իրաւունքները, դուրս գալով հոգաբարձու իրա-
ւասութիւնից: Ի հարկէ, եթէ կառավարութիւնը
կը լինէր հասարակութեան ձեռքին, նա կիմանար
իր մուտքը և ծախքը և եթէ հարկաւոր էր, մտից
աղբիւրներ հեշտութեամբ կը դանէր, ի հարկէ
այնպիսի աղբիւրներ, որ ինքն իրան չը վնասի,
ինչպէս տախտակեայ բուսական կրակներն են,
կը հեռացնէր փողոցի մէջից բոլոր դիւրալու
նիւթերի պահեստները, մաքրել կը տար խանութ-
ների առաջի խոտերը, կեղտոտութիւնները և կը
հեռացնէր դատարկ տախտակեայ արկղերը, կը
զրուշտար հրդեհից, ունենալով իր հրաշք մեքե-
նան և վարչութիւնը, եթէ ունենար քաղաքային կա-
ռավարութիւն, կունենար լուս խմելու ջուր և մա-
քուր առուակներ, կունենար բարեկարգված քա-
ղաքային երկաթուղիներ, կունենար խմելու ջուր
և կանանաւոր ջրի բաժանորդութիւն, միով բանալ
շատ բարութիւններ:

Գանձակ քաղաքի գետի ջրի մի յայտնի մասը
գիւղացիք իրաւունք են ունեցել տանելու իրանց
ձմեռվայ վարդապետի գործարարութեան համար,
իսկ ամառը միշտ մնացել է քաղաքում նոյն իսկ
քաղաքի պէտքերի համար: Այժմ, ինչպէս լուսն
ենք, գիւղացիք իրենց մասը վաճառելով երկա-
թուղու ընկերութեան վրա, իրաւունք են ստուել
նրան, որ իրենց մասը տանէ, այնպէս որ քաղաքը
որ ամառ ժամանակ առանց այն էլ ոչ թէ մեծ
նեղութիւն էր կրում ջրի պակասութեան համար,
այլ և պատճառում էին բացի անընդհատ կոխնե-
րից և մարդսպանութիւններից, այժմ եթէ այդ
ջուրն էլ կորցնելու լինի, անշուշտ պէտք է մեր
բոլոր այգիների մի նշանաւոր մասը չորանայ:
Չէ որ սա էլ քաղաքային կառավարութիւնը չու-
նենալու հետեանքն է: Մեզանում ամենայն բան
ինչ վերաբերում է քաղաքին, լուսն ենք վճիռը
վերջնաւորուց յետոյ:

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Փետրվարի 21-ին

Շուտով վրա կը հասնի ամառը և տեղի կու-
նենայ Թիֆլիսում ուսուցչական ժողովը, ու որ
հաւատք և համակրանք ունի դեպի այն մեծ դու-
րը, որը պիտի լինի ժողովի նիստերի ու քննա-
դատութիւնների առարկան, սրբազան պարսք
պիտի համարի իրան յայտնել իր հայեացքները և
իզձեռք, որոնք, եթէ օգուտ չը բերէին ընդհա-
նուր գործին, գէթ միտասկար են չէին լինի
ոչինչով: Այդ իսկ զգացմունքից դրված՝ ևս
առաջարկում եմ իմ այս յօդուածը բանիմաց հայ
հասարակութեանը, զվարարապէս ուսուցչական
ժողովի գործիչներին: Համարում է արեւօք հայ
զգրոցը (ընդհանրապէս) իր նպատակին: Կար-
ծում ենք, որ—ոչ: Այս մասին բաւական խօսվե-
ցաւ մինչև այժմ մեր լրագրութեան մէջ, և ար-
դարեւ, հայ զգրոցը չէ կարողանում պատրաստել
այնպիսի պատմանքներ, որոնք վաղը—միւս օրը
կենքի մէջ մտնելիս կարողանային շարունակել
ըստ կարելոյն իրանց ինքնավարութեան գործը:
Հայ ուսումնարանը արտադրում է իր սանիկնե-
րից այնպիսի արարածներ, որոնք բոլորովին դուր
են որոշ գաղափարներից, համոզմունքից անգամ,
հարցաթուղթներից և հետաքրքրութիւններից, որոնք
հանդուսում են նրա մէջ բոլորովին անդաւնալի:
Պատճառները շատ պարզ են. մինչև այս օրս
հայ զգրոցները չը կարողացան բաժանվել զանա-
զան լատինականների (категория) իրանց առան-
ձին, որոշ և հաստատ պրոգրամաներով: Մինչև
այսօր հայ հասարակութիւնների համար անկարելի
էր բանալ հաստատ հիմունքների վրա կառու-
ցած մի հայ ուսուցչական սեմինարիոն, որ-
տեղից կարողանային փոքր ի շատ կրթված ու-
սուցիչներ դուրս գալ գիւղական նախակրթարա-
ները—ազգի այդ հիմնաքարերը—ուգու, բիւտ,

կոպիտ տիրացուների ճանկերից ազատելու հա-
մար. վերջապէս աւելացնում և այն, որ դեռ
այսօր մեր ուսումնարաններում շարունակվում է
կոպիտ, վայրենի ծեծը, որը ցածագնում է մարդու
աստուածային պատկերը մինչև անասնութեան,
գաղափարական և միւս կողմից մեղցնում է աշա-
կերտի մէջ նրա «նա»-ը, նրա անձնասիրութիւնը
(самолюбие), այնուհետ հասկանալի է այն զրուսն-
քը, որ դուրս է բերում զգրոցից թշուառ աշա-
կերտը, նրա զխում թագաւորում է միայն մի
սարափելի ատելութիւն թէ դեպի ուսուցիչը, թէ
դեպի զգրոցը և այն ոչ թէ դեպի այն զգրոցը և
ուսուցիչը, որտեղ կամ որի մօտ նա սովորել է,
ոչ, նա առում է ամեն բան, ինչ որ կարող է
ուսուցիչը կամ զգրոցը անուշը կրել: Ուսուցիչ և
զգրոց բառերը նրա համար ընդհանուր նշանա-
կութիւն ունեն: Եւ հետ է երեւակայել թէ նա
ինչ հակակրանքով այնուհետ պիտի վերաբերվի
թէ դեպի ինքնավարութիւնը և թէ դեպի կրթու-
թիւնը առհասարակ:— այս տխուր իրողութիւն-
ների մէջ ևս բաւական ժամանակ ունէի համոզ-
վելու, երբ հինգ տարի սրանից առաջ մի ծխակա-
ն զգրոցում ամբողջ երկու տարի ուսուցիչ պաշտօն
էի վարում և... քաղաքում—ես վերը յիշեցի, որ
մեզ հարկաւոր են ուսուցչական սեմինարիոններ,
այստեղ գուցէ մասնացոյց անեն ինձ Ներսիսեան
զգրոցի և Գեորգեան ձեռնարանի վրա, բայց, իմ կար-
ծով, ոչ Ներսիսեան զգրոցը և ոչ Եջմիածնի ձեռնա-
րանը չեն կարող այն դերը խաղալ և այն յաշտու-
թեամբ գիւղական ուսուցիչներ պատրաստել ինչպէս
այդ կանէր սեմինարիոնը, անս ինչու: Գեոր-
գեան ձեռնարանի աշակերտը երբեք գիւղը գնալու
ցանկութիւն չի ունենայ և եթէ մի օր և է հրաշ-
քով գնալու կամք յայտնի, կը տեսնէր, որ հա-
ղարներից է խաքար տալիս, նա երբեք չի համա-
ձայնի գիւղում քահանայ ընտրվել և այնտեղ մի
ամբողջ ուսումնարանի և գիւղական ժողովրդեան
բարօրութեան հոգ տանել: Նա շատ լաւ գիտէ, որ
ձեռնարանը նրան ոչինչով պարտաւորացրել չէ, որ
նա իր կուրծք աւարտելուց յետոյ բոլորովին
ազատ է և ահա փայփայում է նա իր մէջ աւելի
լաւ ապագայ, նա կամ «յայտնի» քաղաքներում,
«յայտնի» զգրոցներում «յայտնի» ուսիւնով կը
ծառայէ, կամ կը նախապատրաստվի մի փոքր
ժամանակ և կը մտնէ համալսարան կամ ուրիշ
մի օր և է բարձրագոյն զգրոց, այնուհետ ևս նա
գիւղը կը գնայ. բաւ լիցի: Այսպէս էին իմ տղա-
ւորութիւնների, երբ այս ամառ են ծանօթացայ
ձեռնարանի բարձր գաղափարների մի քանի աշա-
կերտների հետ. յուսով եմ, որ ևս չեմ սխալվում
և որ շատերը կարող են վկայել նոյնը, որոնք
ծանօթ են Գեորգեան ձեռնարանի ուսանողների
հետ. այսպէս, ուրեմն, դժուար է ասել որ, Գեոր-
գեան ձեռնարանը համարում է իր նպատակին, եթէ
այդ նպատակը չէ արդեն բարձրագոյն զգրոց-
ների համար լսողների պատրաստել, այլ հնուտ
ուսուցիչներ ու հոգեբանականներ տալ ազգին:
Ի դէպ, աւելորդ չեմ համարում յիշել «Մշակի»
մի յայտնի թղթակցին նրա խոստովանքը—գրել
այն բանի վրա, թէ որքան Եջմիածնի ձեռնարանը
համարում է իր նպատակին, որքան այդ կարելի է
այժմին իսկ պարզ տեսնել—մի խօսքով ձեռնարա-
նի այժմեան «ուղղութեան» մասին:

Այժմ հերթը հասնում է Ներսիսեան զգրոցին:
Ներսիսեան զգրոցի կուրսը ևս բաւական դժուար
է և բարդալից, այդ սղաւառում նա անմատչելի
է դառնում շատ աշակերտների, որոնք հարկաւոր
ված թողնում են ուսումնարանը, շատ անգամ
երբորդ կամ չորբորդ դատարանից: Կարծ առեւ,
Ներսիսեան զգրոցը մի միջակարգ զգրոց է, ոչ
թէ ուսուցչական սեմինարիոն. իսկ հիմնելի սե-
մինարիոնում ուսանելի առարկաների թէ թի-
ւը և թէ բովանդակութիւնը քիչ կը լինէր և նրա
առաջին դասարանում կընդունվէին թէ ձեռնարանի
ները, թէ ձեռնարան զգրոցներում աւարտողները:
գլխաւոր սկզբունքը այս դրոժի մէջ պիտի լինի

սովորեցնել քիչ և շատ հիմնաւոր և զլիաւորա-
պէս այն, ինչ որ կարող է պիտանի և յարմարա-
ւոր լինել գիւղական կեանքին. բայց որովհետեւ
այժմ մեզ պակասում են անհրաժեշտ մանկավարժ-
ներ, հարկաւոր է արեւօք աւելացնել, որ առաջին
հոգը պիտի լինի—մի քանի ուսանողներ, կամ
հինգ նոյն ինքն Ներսիսեան սանկից ուղարկել
արտասահման, ի հարկէ ոչ այնտեղ, որտեղ
մանկավարժները ծեծել են սովորում. ծեծելու
համար այդքան հեռու գնալ չարժէ, աւելի մօտիկ
տեղ կայ: Ե... քաղաքի յարց և խոտ ծախելու
հրապարակը,—նախապէս, անկասկած, վճելով
հարցը սկզբունքի տեսակետից. Թիֆլիսը, իմ կար-
ծով, շատ յարմար կը լինէր այդպիսի մի սե-
մինարիոնի համար: Գանք այժմ մի ուրիշ հարցի,
որ նոյնպէս հայ զգրոցի ցաւոտ տեղն է կազմում.
Դա գրադարանի հարցն է: Գրադարանի անհրա-
ժեշտութիւնը զգրոցում ակնհայտ է. գրադարանը
գլխաւոր դեր է խաղում այն միջոցների մէջ,
որոնք սովորեցնում են մարդուն ուղիղ մտածել,
դատել և հասկանալ. գրադարանը մեծ դեր է տա-
լիս և մինչև անգամ կարելի է ասել իր սեփական
ոյժերով զարթեցնում է մարդու մէջ քննադատ
ընդունակութիւնները, բացառում է կրի տի-
կա կոչված բանը և այսպիսով տալիս է մարդու
ձեռքը մի գործիք, որով նա կարողանում է հաս-
նել իր իսկական կոչմանը—այսինքն դառնում է
մարդ հաստատ և որոշ բնաւորութեամբ, իր սե-
փական համոզմունքներով. ու կարող է հեր-
քել, որ մարդը առանց կրիտիկայի մարդ չէ, այլ
մի կաւից չլինած էակ, որին կարող են այս կամ
այն ձեռք, այս կամ այն ուղղութիւնը տալ. ի
հարկէ իմ խօսքը Լէոնիդի կրիտիկայի մասին
չէ, այլ այն ամենահասարակ, բոլորովին անմեղ
կրիտիկայի մասին է, որ զրդում է մարդուն «իր
դատողութիւնը ունենալ» (свое суждение иметь)
կրկնում եմ. կրիտիկայից դուրի մարդը կաւից չի-
նած էակ է, որ շուտ աղքատութեան տակ է ընկ-
նում. բայց միթէ այդ է բնութեամբ հարազատ զա-
ւակի, նախախնամութեան զգուած ու փայփայած
էակի պատկերը, հազար անգամ ոչ, մարդը ստեղ-
ծված է աղատ լինելու. նա պիտի իշխէ բնու-
թեան վրա, մի և նոյն ժամանակ ենթարկվելով
բնութեան անողորմելի և ներդաշնակ օրէնքների
—անհրաժեշտութիւնների աղքատութեանը. եթէ
այս այսպէս է, ուրեմն մարդը պիտի հասկանայ
իր արժանիքը և դիմաւորէ այն ամենը, ինչ որ
լինում է իր չուրջը. նորան հարկաւոր է ընդա-
դատութիւնը, կրիտիկան, առողջ հայեացքը և դա-
տողութիւնը, որպէս զի նա արժանաւոր կերպիւ,
իր կոչման համաձայն կարողանայ կատարել իր
կարծ, վտանգալի և վշտո կեանքի նեղ շրջանը: Իսկ
որտեղ է այդ կրիտիկան, դուցէ հարցն ընկեցողը
նա թէ և մեր բնութեան մէջն է և քնում է մեզ
հետ, բայց նորան զարթեցնելու և արժանապէս
մեղ ծառայեցնելու համար, հարկաւոր է մեզ բացի
ուսանելը գրադարանից ունենալ, գրքեր կարդալ,
միւս կարողացողների հետ խօսել, վիճել, դատո-
ղութիւններ տալ: Հայ զգրոցների բազմաթիւ պա-
կասութիւններից ամենատեղից և ամենաշնորհա-
կարը գրադարան չունենալն է, կամ եղածների
աղքատութիւնն ու սղութիւնն է (թէ և ցաւով
խոստովանել պարտ ենք, որ գրքեր ևս չունենք).
Թող հիմնեն հայ զգրոցների վարչութիւնները
ըստ կարողութեան գրադարաններ և ընթերցարաններ
իրանց զգրոցներում. գրադարանը դուցէ կարողա-
նար փոքր ինչ գնէ թեթեւեղ այն զգուսները
և ստեղծութիւնը, որ հայ մանուկը մի օր դուրս
պիտի բերէ իր «որջից»—գծուար է երեւակայել
թէ ինչ հոգեկան քաղաքակրթութիւնը նա սպասում է
այդ փափաղի օրին—ասեմ և մի հարց, որի եթէ
անհրաժեշտութիւնը բաւական հաստատանք
կատարում շատ դիւրին պիտի լինի: Թողնելով
գրադարանի մանրամասնները քաղաքային և գիւ-
ղական հայ ուսուցիչներին, ևս կը ձեռնարկեմ
իմ կարծիքս երկու խօսքով. հոգեւոր զարմանքնե-
րում եղած գրադարանները աշխատել աւելի

հարստացնել և հեշտացնել ան միջոցները, որոնցով աշակերտները կը լինէին անարգել իրանց անկողնի տանել գրադարանի դռները, ի հարկէ, որոշ ժամանակամիջոցով քաղաքային ծխական դպրոցները, որոնք նիւթապէս աւելի ապահով դրութեան մէջ են, կարող էին ունենալ իրանց սեփական գրադարանները, գիւղական դպրոցները, որոնց թիւը, յօրախոսութիւն ամեն մի հայի, օրից օր աւելանում է, կարող էին մի ընդհանուր գրադարան հիմնել մօտաւորապէս չորս կամ հինգ գիւղի համար. գրադարանը կը գտնուէր կենտրոնում և կը բաժանէր իր գրքերը իր շուրջը. մանրամասները, կրկնում եմ, թողում եմ քաղաքային և գիւղական ուսուցիչներին, այժմ գայիս է մի հարց, որ նոյնքան նշանաւոր է, որքան նոյն ինքն գրադարանը. դա գրքերի ընտրութիւնն է և նոյա որոշելը զանազան հասակի դարգացման աստիճանի համար. այս պայմանից մեծ կախումն ունի աշակերտի մէջ ընթերցասիրութիւն դարձնելու հարցը. վասնորոշ, եթէ ձեռ սանիկին դուք այնպիսի գրքեր տուէք, որոնք չեն կարող նրա հետաքրքրութիւնը դարձնելու, հետեալաբար և ձանձրոյթ կը պատճառեն նրան, այնուհետեւ աւելի լաւ է «մնաս բարեաւ դադարան», ասել, որովհետեւ նա աւելի միտասկար կը դառնայ այդպիսով: Այստեղ աւելորդ չեմ համարում նկատել, որ թիֆլիսի Գալեանեան դպրոցի վարչութիւնը այս կողմից շատ խելացի է կատարում իր պարտականութիւնը. ես միջոց ունեմ թիֆլիսում ամբողջ երկու տարի հաւաստիանալ այդ բանում, որ մեծ պատիւ է բերում դպրոցի վարչութեանը. ես տեսնում էի, թէ ինչ ոգևորութեամբ իմ ինն—տասն տարեկան աշակերտուհին, որի հետ կրկնութիւններով էի պարապում, կարդում էր «Պոլիտիկալիստ» և լարած ուշադրութեամբ ամբողջ կէս ժամ կարդալուց յետոյ կարողանում էր իր կարգադրած ընթերցանութիւնը պատմել. հիանալի էր տեսնել, թէ ինչպէս այդ փոքրիկ օրերը «Ռուսոստի»-ի պատմութիւնը կարգալիս դըրանքով յետ էր քշում իրանից որը Տրապոնի խորթ, չար ու անխել մօլը, որ այնպէս անտանելի կերպիւ տանջում չարչարում էր բարի ու ջանասէր որբիկին. այս, պէտք է իմանալ ում ձեռքը ինչ դիւր տալ և որո՞ւ համար մեծ հմտութիւն է հարկաւոր: Թող ներքեւ ինձ դարձնել այս հանգամանքի վրա Գալեանեան դպրոցի վարչութեան բարի ուշադրութիւնը, որը այնքան հըմա տութեամբ կարողանում էր յարմարել իր աշակերտուհիներին հասկացողութեանը և զարգացման աստիճանին և խնդրել խոնարհաբար որպէս զի նա յանձն առնէ կազմել մի աղիւսակ հասակների և նոյնքա յարմար գրքերի (ի հարկէ, մօտաւորապէս ճշտութեամբ որոշել շատ դժուար է, եթէ ոչ անկարելի) և հրատարակել մի որ և է լրագրում. այդ աղիւսակը կարող էր փոքր ի շատ ծառայել իրեն ձեռնարկ մեր ծխական դպրոցների վարչութիւններին. ի նկատի պէտք է ունենալ, որ աղիւսակը ուսուցչին կը ծառայէր միայն իրեն ձեռնարկ, առանց սահմանափակելու նորա նկատողութիւնները և նրա ինքնուրոյն սկզբնաւորութիւնը:

Ես այդքան երկար խօսեցի գրադարանի վրա միայն այն պատճառով, որ այդ հարցը շատ քրքրեալ հարց է և հարկաւոր է նորա հետ վարվել մեծ գզուշութեամբ. գրադարանի բացումը բարեւար ազդեցութիւն կունենայ ոչ միայն աշակերտողներին վրա, այլ և հայ հասարակութիւններին, որոնց մէջ ես հետզհետէ կը զարգանար ընթերցասիրութիւնը. իսկ սէր դէպի ընթերցանութիւնը հասարակութեան մէջ եթէ բաւական կը զարգանայ, այդ արդէն կարող է հաստատ գրական լինել գրադարանների հաստատութեան և դպրոցների բարոյական և նիւթական բարձրութեան:

Վերջացնում եմ նամակս առաջարկելով հայ հասարակութեանը, գլխաւորապէս ասպարազ ուսուցչական ժողովին հետեւել խնդիրները:

ա. Հայկական ուսուցչական սեմինարիոն թիֆլիսում, բ. Փաղաքային և գիւղական գրադարաններ և դ. Բաժանումն հայ դպրոցների յայտնի բաժանումներին, իրանց որոշ և հաստատ նախագծերով:

Ա. Կեանց

ՆԱՄԱԿ ԱՌԱՋԱԿԱՆՈՒԹԻՅ

Փետրվարի 20-ին

Հայր Ստեփաննոս քահանայ Գեորգիոսեանց ամսիս 14-ին եկեղեցում մի քարոզ խօսելով, ասեց, որ մեր Ախալքալաքի խեղճերին օգնելու և

խեղճերի որդոց դաստիարակելու նպատակով պէտք է հիմնել մի «Բարեգործական ընկերութիւն», որի համար նա արդէն կազմել է մի կանոնադրութիւն և կամենում է առաջարկել ժողովին ընտրութեանը:

Միւս օր նրա մի հրաւիրատուական հաւաքվեցան հայոց ուսումնարանի զահլիճում քաղաքի առաջնակարգ անձինքները մօտ 30 հոգի ընտելու այդ կանոնադրութիւնը:

Տէր-Նայր բացատրեց Բարեգործական ընկերութիւնների նպատակը և նրանցից սպասված օգուտները, և հարցրեց, արդե՞ք պէտք է հիմնել և մի բարեգործական ընկերութիւն Ախալքալաքում, բոլորը ուրախութեամբ համաձայնեցան, և ինքուրեցին կարգալ կանոնադրութիւնը: Նախ քան կանոնադրութեան կարգալը, ժողովի ընդհանուր ձայների բազմութեամբ, ժողովը կառավարելու համար ընտրվեցաւ նախագահ հայր Գեորգիոսեանց և քարտուղար պ. Բ. Պիճիկեանց: Ընտրութիւնից յետոյ հ. Գեորգիոսեանցը կարգալ իր կազմած կանոնադրութիւնը, որը ժողովի կողմից, մի քանի անշան փոփոխութեան, ընդունվեցաւ: Այս ընկերութեան նպատակը:

ա) «Ոգնութիւն ցոյց տալ ամենախեղճ հայ գերդաստաններին, առանց կրօնի խտրութեան, որոնք բնակվում են Ախալքալաք քաղաքում»:

բ) «Հողալ գրադրութիւն սովորեցնելու Ախալքալաքի ամենաաղքատ հայերի որդոց, և տալ նրանց զանազան ուսումնարաններ, այն է՝ ընդհանուր ուսումնական, առեւտրական և արհեստագործական, իւրաքանչիւրի ընդունակութեան և ընկերութեան միջոցների համեմատ»:

Աղաւանակ տարելձարը հինգ բուր է, իսկ ընկերութեան հիմնական գրամուկը կազմելու է հինգ հարիւր բուր, որը համարեա այժմ պատրաստ է:

Առաջին յօդուածի մէջ յիշված միայն ախալքալաքի հայ ընտանիքներին օգնելու խօսքին հ. նախագահը ասեց, «Հայ ընտանիք ասելով ես հասկանում եմ արեւմտեան հայերին և դրա համար կանոնադրութեան մէջ յիշել եմ միայն հայ ընտանիք» բառը, որովհետեւ մենք ամենքս էլ լաւ հասկանում ենք, որ հայ ասելով պէտք է հասկանանք ամենայն հային, առանց կրօնի խտրութեան: Հիմա ժողովը ինչպէս է կամենում, պէտք է արդե՞ք աւելացնել հայ ընտանիք բառի մօտ և առաջին կր օնի խտրութեան բառը, թէ ոչ: Ժողովը որոշեց լսելով իր սիրած քահանայի բերանից այդ աղաւանակ խօսքերը և ինքն լինելով «Մշակ» ուղղութեան հետեւող, պատասխանեց որ անշուշտ հարկաւոր է այդ բառը աւելացնել, որովհետեւ, ով գիտէ, ժամանակին կարող է ընկերութեան կառավարութիւնը ընկնել այնպիսիների ձեռքին, որոնք հայ ընտանիք կը հասկանան միայն հայ-լուսավորչականներին, ուրեմն այժմանից ապահովութեան համար պէտք է դնել և այդ բառերը:

Հ. Գեորգիոսեանցը արդէն մօտ երկու տարի է որ աշխատում էր այդ ընկերութեան մասին, քանի որ թիֆլիսի ընկերութեան մասին խօսք էլ չը կար. նա ամենայն տեղիցիւ բերել էր տալիս այս երկու տարուայ միջոցում կանոնադրութիւններ, որտեղ որ կային բարեգործական ընկերութիւններ և նրանցից օգուտ էր քաղում:

Այս մեր բարեգործական ընկերութիւնը չի վրնասի թիֆլիսի հայոց բարեգործական ընկերութեանը՝ որովհետեւ սա միայն օգնելու է Ախալքալաքիներին, իսկ թիֆլիսից չէր կարող նոյն օգուտները տալ մեզ, որովհետեւ նա օգնելու է ընդհանուր հայութեանը:

Մենք հիմնելով այդ ընկերութիւնը, մեր սեփական գործն ենք թեքեցնում: Եւ ցանկալի էր, որ ամենայն հայաբնակ քաղաքներում, որտեղ կարելի է, հիմնվէին սրա նման ընկերութիւններ: Բայց ախալքալաքից չեն զլանալ օգնելու և թիֆլիսի ընկերութեանը:

Այսօր ներկայացնելու են կանոնադրութիւնը հաստատութեան:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մարտի 1-ին թիֆլիսի բոլոր թէ քրիստոնէական եկեղեցիներում և թէ մեր քաղաքի հրեական սինագոգայում ու մանաւանդաւ մեկնելու հանդիսաւոր կերպով կատարվեցաւ հոգեհանգիստ ի Տէր Հանգուցեալ Կայսր Ալեքսանդր II-ի յիշատակին:

Պարսկաստանից մեր ստացած մանուսկր նամակներից երեւում է որ ոչ մի տարի «Մշակը» այդ աստիճան չատ տարածված չէր Պարսկաստանում, այդքան չէր կարգադրում ու այդքան համակրող չունէր, որքան այս տարի:

Կիրակի, 28-ին փետրվարի, թիֆլիսի վանքի մայր-եկեղեցում կատարվեցաւ Քրիստոսի յայտնի հայագէտ Էդուարդ Դիւլօրիէի յիշատակին հոգեհանգիստ: Մարտի վարդապետը մի կարճ ճառի մէջ աշխատեց ցոյց տալ հանգուցեալի արած ծառայութիւնները հայոց ազգին և գրականութեանը: Հանգիստակները բաղմաթիւ էին:

Ստացանք ԿՍՐԱՍՈՒԲԱԶԱՐ քաղաքից, պ. Բէգլարեանցից 2 բուր յօգուտ «Միացեալ» ընկերութեան:

ԳՕՐՈՒՅ մեզ գրում են: «Արդէն շատերին յայտնի է թէ որ աստիճան թշուառ դրութեան մէջ են գտնվում քաղաքին հայոց երկսեռ դպրոցները: Մեր քաղաքը շատ ժամանակ է որ գրկված էր յաջորդից և առանց յաջորդի երկար ժամանակ մնալով դպրոցների դրութիւնը աւելի էլ վատթարացաւ: Վերջապէս Էջմիածինը զգաց յաջորդի կարեւորութիւնը Գօրու մէջ, այդ հեռու ընկած վրացական տեղում և ուղարկեց մեզ մի երկտաւար վարդապետ, Գարեգին Սաթեմանցին: Մուտք գործելով մեր քաղաքը, 27-ին փետրվարի քաղաքի մայր եկեղեցում քարոզելու ժամանակ, Գարեգին վարդապետը ժողովրդին ողջութիւնը հայցնելուց յետոյ, ասեց թէ ողջ է համարվում այն մարդը, ով արել է մի որ և է բարի գործ իր կեանքում, մի որ և է բանով ծառայել է իր հայրենիքին, ողջ է այն մարդը, ով կարեկցաբար ձեռք է մեկնել օգնելու իր թշուառ եղբորը կամ հարեանին, ողջ է այն մարդը, ով իր զբաղմունքներից առաջինը միշտ համարել է հոգալ իր հայրենակիցներին միակ փրկութեան յոյս համար: Վե՛հ հիմնարկութեան, դպրոցի վրա: Ի՜նչ է զղարկը, հարցրեց վարդապետը. դպրոցը այն վե՛հ նուիրական հիմնարկութիւնն է, պատասխանեց նա, որ պատրաստում է ազգերի համար, ժամանակի պահանջման համաձայն, արժանաւոր քաղաքացիներ, արժանաւոր հայեր և մայրեր: Մենք պէտք է բարոյապէս զարգանանք, շարունակեց զարգելը, մտաւորապէս զինաւորվենք, որպէս զի աշխարհիկութեան կուռնը մեր ամենամեծ թշնամու, խաւարի և ազիւտութեան էջն է: Անմիջապէս դիմելով ժողովրդին, քարոզիչն ասեց. «Ձեր մէջ կան մանուսկր գործերից առաջացած կուսակցութիւններ, սրտը ազգային գործը ձգձգելու պատճառ են լինում. մանաւոր գործը կապել ազգային, ընդհանուր հասարակական գործերի հետ, ամօթ է: Վերջ ի վերջոյ վարդապետը ցաւ յայտնեց որ չէ կարող իր ժողովրդի հետ խօսել մայրենի լեզուով, քանի որ գործիչները իրանց մայրենի լեզուն չը գիտեն և անմիջապէս վարդապետի քարոզի վերջանալուց յետոյ մի վրացախօս երիտասարդ հայ քահանայ ստիպվեցաւ թարգմանել ժողովրդին քարոզի խօսքերը վրացերէն լեզուով»:

Մեզ հաղորդում են ՂՈՒԲԱՅԻՅ հետեւեալը: «Ընթերցողին յայտնի է որ անցեալ տարի Ղուրայի բանակից փախան 37 մարդ կայանաւորված աւազակներով: Նրանցից չորսը քանի մի օր առաջ բռնկեցան գաւառապետի օգնական պ. Հասան-Բէկովի եռանդի շնորհով: Բայց այժմ լսում ենք թէ զրանից առաջ Սիբիր աքսորված աւազակներից մօտաւորապէս մի 30 մարդ փախել են Սիբիրից և կրկին վերադարձել են մեր գաւառը: Կարելի է ասել որ մեր Անդրկովկասի ոչ մի գաւառում այնքան մարդասպանութիւն, չարագործութիւն և գողութիւն չէ լինում, որքան Ղուրայի գաւառում: Հազիւ մի պատահի մի օր, առանց մարդասպանութեան և գողութեան դէպքն իմանալու: Գեո. ձմեռ ժամանակ աւազակները միջոց չունեն հեշտութեամբ չըջնել երկրում, բայց գարնանը նրանք աւելի համարձակ են դառնում»:

Ղազարի Կողբ գիւղից մեզ գրում են թէ այն օրից երբ Ղազարի նոր պրիստավ նշանակվեց Աղարկար բէգ Բաֆրեզով, գաւառում սկսեց տիրել հանգստութիւն: Այլ եւ աւազակութիւնների մասին ոչ որ չէ լսում, ինչպէս մի քանի ամիս սրանից առաջ էր: Թէ հայ և թէ թուրք ազգաբնակիչներ շատ դո՛ւ է նոր պրիստավի եռանդութիւն և խելացի գործունէութեամբ:

ԴԻԼԻՋԱՆԻ հասարակութիւնը, ինչպէս մեզ գրում է մեր թղթակիցը, իր ծխական ուսումնարանի հաշտաններ ընտրեց պ. պ. Գրիգորեանցին և Շահապարեանցին: Այդ պարսիները իրանց պարտականութիւնը համարեցին ներկայ թիւ հաշիւը պահանջել նախկին հոգաբարձուներից և ուսուցչից: Թղթակցի ասելով հին հոգաբարձուները ցոյց են տուել իրանց հաշիւ մէջ մի գումար, որ հասարակութեան կարծիքով իր սպասածից պակաս է: Երբ հոգաբարձուներին այդ հարցով են դիմում հաշտանները, հոգաբարձուները պատասխանաւորութիւնը դնում են վարժապետի վրա, իսկ վարժապետը իր կողմից հոգաբարձուներին է մեղադրում և մեծ պահանջութիւններ է անում հասարակութիւնից:

Շատերից լսել ենք որ թիֆլիսի երկրորդ կլասիկական դիմադրայում հայոց կրօնի և լեզուի ուսուցիչը շատ թույլ կերպով է անցնում իր աւարկան աշակերտների հետ, այնպէս որ այդ արարկանների մէջ աշակերտները ոչինչ առաջադիմութիւն չեն անում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐԲԻԱ

„Polit. Corresp.“ լրագիրը հաղորդում է փետրվարի 25-ից հետեւեալը: Բուդապէսի մէջ Հրատարակվող լրագիրներից մեկի մէջ Սօֆիայից հաղորդված մի լուր էր տպված, իբր թէ Սերբիայի մէջ Հրապարակապէս դրամական նուիրատուութիւններ են հաւաքվում յօգուտ ապստամբ հերցեգովինցիներին: Բացի այդ երկրի զանազան մասերից կամաւորներ են հաւաքվում և որ արդէն 200 սերը կամաւորներ ուղևորվել են Հերցեգովինա: Բէլգրադից վերջիշեալ լրագրին հաղորդում են, որ այդ լուրը կատարելապէս անհիմն է: Բացի այդ պէտք է զգուշութեամբ վերաբերվել այն բոլոր լուրերին, որոնք ստացվում են Բոզարայի մայրաքաղաքից Սերբիայի գործերի մասին: Այդ լուրերը հնարվում են պալիւստամբիւններից հասարակական կարծիքը մարտնչելու համար Սերբիայի գործերի դրութեան և սերբական կառավարութեան դիտաւորութիւնների մասին:

Վիեննայից փետրվարի 22-ից հեռագրում են, որ Զագրեբից ուղևորվել է Վիեննա աւստրո-ունգարական կայսրին ներկայանալու մի պատգամաւորութիւն սերբիա-հայտակ բօսնիայցիներից, խնդրելու կայսրից մոյցնել Բօսնիայի վարչութեան մէջ տեղական լեզու, կանօնաւորել հարկերը և ուղղափառ եկեղեցուն կատարել ազատութիւն տալ: Եթէ կանխին այդ զիջումները, բօսնիայցի անպայման հնազանդութիւն կը յայտնեն: Հիւսիսային Բօսնիայի մէջ ապստամբութիւն է ծագել: Ապստամբները ուղևորվում են դէպի Սերբիայի սահմանները:

ԹԻԻՐԳԻԱ

Գերմանական պաշտօնական լրագիրներից մէկի մէջ տպված է մի թղթակցութիւն Կ. Պօլսից, որ նկարագրում է գերմանական արտաքին կարգի դեպքանութեան տեսակցութիւնը սուլթանի հետ և Սե Արժէի շքանշանի յանձնելը Արգու-Համիդին: Բացի այդ նոյն լրագրի մէջ տպված է դեպքանութեան առաջնորդ իշխան Բազդադի ձառը և սուլթանի պատասխանը այդ ձառին: Իշխան Բազդադի զիմեց սուլթանին հետեւալ ձառով, որ արտասանվեցաւ Ֆրանսերէն. «Ձեր մեծութիւն, իմ օգոստափառ թագաւոր կայսրը բարհաճեց հրամայել ինձ, որ ես յանձնեմ ձեր կայսերական մեծութեանը Սե Արժէի շքանշանը և ես ինձ համար բաղդաւորութիւն եմ համարում կատարել

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

